

О. Капліна, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

Проблеми зловживання правом у кримінальному процесі

Останнім часом значно зростає науковий та практичний інтерес до такого правового явища, як «зловживання правом». Проте необхідно зазначити, що ідея про можливість використання свого права «на зло» не є винаходом сучасності, вона існує вже більше двох тисячоліть і зародилася ще у Давньому Римі. Правове регулювання відносин, які виникають із зловживання правом, у різних сучасних галузях права, у різних правових системах досить суперечливе. Можна навіть констатувати, що в світі наразі на рівні теорії права чи окремих галузей права взагалі не створено єдиної концепції розуміння правової природи цього правового явища.

За радянських часів до проблем «зловживання правом» зверталися переважно вчені-цивілісти М. М. Агарков, М. Й. Бару, С. М. Братусь, В. П. Грибанов, М. С. Малєїн¹. Саме роботи цих відомих вчених сприяли закладенню міцного фундаменту, на якому поступово будувалися дослідження їх сучасних колег. Адже саме ця галузь права має у своєму активі найбільшу кількість досліджень із проблем зловживання правом², а доктринальні розробки вчених трансформу-

¹ Див.: Агарков М. М. Проблема злоупотребления правом в советском гражданском праве / М. М. Агарков // Известия АН СССР. Отд. экономики и права. – 1946. – № 6. – С. 427–429; Бару М. И. О статье 1 Гражданского кодекса / М. И. Бару // Сов. государство и право. – 1958. – № 12. – С. 118; Братусь С. Н. О пределах осуществления гражданских прав / С. Н. Братусь // Правоведение. – Л., 1967. – № 3. – С. 79–86; Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав / В. П. Грибанов. – М., 1972; Малєин Н. С. Юридическая ответственность и справедливость / Н. С. Малєин. – М., 1992. – С. 160.

² Див., напр.: Волков А. В. Злоупотребление гражданскими правами. Проблемы теории и практики / А. В. Волков. – М., 2009; Емельянов В. И. Разумность, добросовестность, незлоупотребление гражданскими правами / В. И. Емельянов. – М., 2002; Маликов Е. Ю. Правовая природа злоупотреблений субъективным гражданским правом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е. Ю. Маликов. – М., 2010; Поротикова О. А. Проблема злоупотребления субъективным гражданским правом / О. А. Поротикова. 2-е изд, исправ. и доп. – М., 2008; Радченко С. Д. Злоупотребление правом в гражданском праве России / С. Д. Радченко. – М., 2010; Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / М. О. Стефанчук. – К., 2006. Филиппов П. М. Новое определение субъективного гражданского права и злоупотребления им / П. М. Филиппов, А. Ю. Белоножкин. – Волгоград, 2009.

валися у формальне їх закріплення в нормах цивільного законодавства¹.

Сфера пізнання розглядуваного явища значно розширилася останнім часом, коли належного доктринального бачення як підгрунтя законного застосування відповідних норм права почали вимагати від вчених правознавців, які зіткнулися з багатьма проблемами, пов'язаними із негативними наслідками зловживання наданими особам правами у правовідносинах різних галузей права. Таким чином, тільки за останні десять років з'явилися монографічні та дисертаційні роботи вчених — представників окремих галузей права (цивільно-процесуального, трудового, кримінального, господарського тощо)², а також загальнотеоретичні дослідження³. Проте, незважаючи на вже солідний перелік сучасних робіт, ще й дотепер проблеми, які намагаються розглядати у своїх працях вчені, залишаються дискусійними або дослідженими фрагментарно. У кримінально-процесуальному праві взагалі відсутні фундаментальні монографічні роботи, які були би присвячені дослідженню специфіки використання процесуальних прав «зі злими намірами» у цьому виді державної діяльності, їх запобіганню та усуненню можливих наслідків. Слід згадати тільки дисертаційне дослідження О. Ю. Хабло, в якому зловживання правом розглядається крізь призму проблем зловживань у сфері кримінального процесу⁴. Окремі питання в постановочному плані також підіймаються вченими у роботах, присвячених розгляду кримінально-процесуальних право-

¹ Див.: ст. 13 Цивільного кодексу України // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356; ст. 10 Гражданского кодекса Российской Федерации.

² Див.: Аболонин В. О. Злоупотребление правом на иск в гражданском процессе Германии : дис. ... канд. юрид. наук / В. О. Аболонин. – Екатеринбург, 2008; Грель Я. В. Злоупотребление сторон процессуальными правами в гражданском и арбитражном процессе : дис. ... канд. юрид. наук / Я. В. Грель. – Новосибирск, 2006; Офман Е. М. Злоупотребление правом субъектами трудовых отношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Е. М. Офман. – Екатеринбург, 2006; Юдин А. В. Злоупотребление гражданскими правами в гражданском судопроизводстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / А. В. Юдин. – СПб., 2009.

³ Див.: Бертельс Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бертельс ; под общ. ред. В. И. Даниленко : пер с фр. – М., 2000. – С. 441–447; Вдовичен О. О. Поняття зловживання правом / О. О. Вдовичен // Право і суспільство. – 2008. – № 4. – С. 47–52; Малиновский А. А. Злоупотребление субъективным правом (теоретико-правовое исследование) / А. А. Малиновский. – М., 2010; Полянський Т. Зловживання правом (загально-теоретичний аналіз) / Т. Полянський // Право України. – № 1. – 2010. – С. 128–133; Хміль М. М. Принцип неприпустимості зловживання правом (теоретико-правові аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. М. Хміль. – Х., 2005. – С. 128–133.

⁴ Хабло О. Ю. Зловживання у сфері кримінального процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. Ю. Хабло. – К., 2008.

порушень¹, реалізації суб'єктивних прав окремими учасниками кримінально-процесуальних правовідносин чи питанням реформування кримінально-процесуального законодавства².

Метою статті є висвітлення комплексу проблем, пов'язаних із можливістю зловживання правом у кримінальному процесі, проведення порівняльного дослідження сучасного стану теоретико-правової розробки поняття «зловживання правом», поглиблення знань щодо правової природи розглядуваного феномену та формування пропозицій, спрямованих на протидію зловживанню процесуальними правами у кримінальному процесі.

Термін «зловживання правом» в його буквальному розумінні означає використання права «на зло» в тих випадках, коли уповноважений суб'єкт володіє суб'єктивним правом, діє в його межах, але завдає шкоди правам інших осіб або суспільству в цілому.

Іноді правознавці трактують зловживання правом як правопорушення³, або особливу форму правопорушення⁴, проте подібний підхід викликає деякі зауваження. Адже правопорушення — це протиправне, винне соціально шкідливе діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке тягне за собою юридично визначені для правопорушника негативні наслідки⁵. Оскільки при зловживанні правом суб'єкт діє

¹ Див.: Вепрев В. С. Основания уголовно-процессуальной ответственности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. С. Вепрев. – Челябинск, 2006; Ветрова Г. Н. Уголовно-процессуальная ответственность / Г. Н. Ветрова. – М., 1987; Громов Н. А. Санкции в уголовно-процессуальном праве России / Н. А. Громов, С. А. Полушин. – М., 1998; Коврига З. Ф. Уголовно-процессуальная ответственность / З. Ф. Коврига. – Воронеж, 1984; Элькин П. С. Сущность советского уголовно-процессуального права / П. С. Элькин. – Л., 1963.

² Див.: Грошевий Ю. М. Концептуальні засади побудови проекту Кримінально-процесуального кодексу України / Ю. М. Грошевий // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (8 жовт. 2010 р.). – Т. 2 : Кримінальний процес, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність та судова експертиза. – Одеса, 2010. – С. 106; Развейкина Н. А. Злоупотребление правом как способ неправомерного воздействия председательствующего на присяжных заседателей и средства защиты от него : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н. А. Развейкина. – Самара, 2007.

³ Див про це: Малиновский А. А. Злоупотребление правом / А. А. Малиновский. – М., 2002. – С. 7–33.

⁴ Юдин А. В. Злоупотребление процессуальными правами в гражданском судопроизводстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.0015 / А. В. Юдин. – СПб., 2009. – С. 8.

⁵ Див.: Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. В. Петришина. – Х., 2009. – С. 359.

в рамках наданого йому суб'єктивного права, бракує основної юридичної ознаки правопорушення — протиправності, тобто явного порушення вимог норми права, що в кримінальному судочинстві найчастіше позначається терміном «незаконні дії». Водночас заперечення протиправності при зловживанні правом не дає підстав і для позиціонування подібних дій як правомірних, оскільки правомірні дії є соціально корисними.

На наш погляд, проблема полягає в тому, що при зловживанні правом суб'єкт, який тлумачить, а потім застосовує норму кримінально-процесуального права, завжди спирається на надане йому законом суб'єктивне право й на перший погляд, його дії формально не суперечать об'єктивному праву.

Відомо, що коли правозастосовник тлумачить норму права, він може зробити різні логічні акценти. Особливо часто це зустрічається при з'ясуванні смислу норм, сформульованих із похибками законодавчої техніки, таких, що припускають смислову багатозначність оцінних понять, норм, які містять дискреційні повноваження суб'єктів кримінального процесу, за наявності прогалин у правовому регулюванні й пошуків норми права для застосування її за аналогією, колізій норм тощо. У таких випадках досить складно встановити хоч яке б обмеження для власного розсуду правозастосовника. Ним обирається варіант тлумачення норми, найбільш близький до тієї мети, яку він бажає досягти, використовуючи надане йому право.

Відомі французькі вчені Ж. Карбоньє і Ж.-Л. Бержель вважають, що зловживання правом можливе там, де має місце суперечність між духом і буквою права. Зокрема, Ж. Карбоньє вказує: якщо, не порушуючи матеріальних меж свого права, індивід використовує його на шкоду іншому індивідові, якщо, дотримуючись букви права, він порушує його дух, тоді говорять, що особа зловживає своїм правом, ніяк не використовує його на користь і таке зловживання не може мати юридичного виправдання¹. Розвиваючи цю думку свого співвітчизника, Ж.-Л. Бержель зауважує, що існують випадки, коли людина, надаючи своїм діям повну видимість юридичної правильності, насправді використовує надані їй права з метою, протилежною тій, яку має на увазі позитивне право. Інакше кажучи, вона дотримується букви права, але порушує його дух. Тому саме дух права має бути в центрі уваги, оскільки він є синонімом природної спрямованості, кінцевої мети, на

¹ Цит. за: Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бержель ; под общ. ред. В. И. Даниленко : пер с фр. – М., 2000. – С. 442.

якій ґрунтується будь-яка юридична система. Право не може захищати випадки, що його порушують, закони не можуть вже однією своєю буквою легітимувати або виправдовувати ігнорування їх духу, самого сенсу їх існування. Учений підкреслює, що такі випадки, коли не порушується «буква» об'єктивного права, але порушується «дух», і пов'язані з поняттям зловживання правом¹.

Кожен юрист усвідомлює можливість маніпулювати смислом норми права, що часом призводить до прагнення не встановити дійсний її смисл, використовуючи способи тлумачення, а виробити свій власний і нав'язати його оточуючим. У зв'язку з цим О. Александров зауважував, що юрист — це гравець на семантичному правовому полі, створеному юридичною мовою. Мета його діяльності — досягти власної вигоди, суспільного блага юридично-мовними засобами. Наскільки він володіє останніми, наскільки технічно досвідчений, настільки він успішний у своїй дискурсивній практиці².

Під зловживанням правом при тлумаченні та застосуванні норми, на нашу думку, слід розуміти використання наданого суб'єктові права її тлумачення у розріз зі смислом, який дійсно вклав у цю норму законодавець; при нібито відповідності букві закону мають місце зневага його духом, невідповідність призначенню норми, спотворення справжнього її смислу, тлумачення на протигагу нормам моралі. Інакше кажучи, зловживання правом — це порушення суб'єктивного права, міри можливої поведінки, межі, встановленої цією мірою.

Психологічна природа таких дій може бути найрізноманітніша. Тут включаються тонкі психологічні механізми, уловити які не завжди можливо. В одних випадках правозастосовник, який тлумачить, а потім застосовує норму кримінально-процесуального права, передбачає власне маніпулювання її смислом і бажає досягти саме такого результату, в інших же це може бути просте бажання нав'язати власну точку зору, не допустити створення прав та обов'язків суб'єктів кримінально-процесуальних відносин або умов для їх реалізації.

За словами А. Б. Венгерова, використання права «на зло» виявляється там і тоді, де і коли порушується міра розумної соціальної поведінки, порушується баланс своїх і чужих прав³. Тому не допустити

¹ Бергель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бергель ; под общ. ред. В. И. Даниленко : пер с фр. – М., 2000. – С. 441–443.

² Александров А. Юридическая техника – судебная лингвистика – грамматика права / А. Александров // Уголовное судопроизводство. – 2007. – № 2. – С. 34.

³ Венгеров А. Б. Теория государства и права : учебник. – 2-е изд. / А. Б. Венгеров. – М., 2005. – С. 499.

зловживання своїм правом — значить знайти цей розумний баланс між наданими правозастосовникові правами і правами та свободами особи, яка залучається до сфери кримінального судочинства. Подібний підхід у розумінні суті даного принципу свідчить про своєрідність юридичних наслідків зловживання правом при тлумаченні та подальшому застосуванні норми права. Отримуючи потрібний (а не дійсний) смисл із норми права, суб'єкт тлумачення не здійснює правопорушення і через це дуже складно довести факт зловживання правом та притягнути його до юридичної відповідальності.

Прикладом зловживання правом при тлумаченні статті закону може бути проблема, яка виникла у зв'язку із тлумаченням і подальшим застосуванням ч. 2 ст. 82 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації (далі — КПК РФ). Відповідно до вказаної статті, слідчий вправі винести постанову і розпорядитися долею речових доказів ще до набрання законної сили вироком суду, якщо вони громіздкі і не можуть зберігатися при кримінальній справі, якщо це великі партії товарів, зберігання яких ускладнено або витрати по забезпеченню спеціальних умов збереження яких сумірні з їх вартістю; якщо це товари і продукція, які швидко псуються, а також майно, яке піддається швидкому моральному старінню, тощо.

Правозастосовна практика зіткнулася з тим, що, реалізуючи вказані дискреційні повноваження, слідчі в окремих випадках почали зловживати наданим ч. 2 ст. 82 КПК РФ правом. Посилаючись на моральне старіння модного одягу, взуття, моделей мобільних телефонів, комп'ютерної техніки, неможливість зберігання крупних партій товарів, офісної техніки, на небезпеку для здоров'я мобільних телефонів, зазначені товари передавалися до Російського фонду федерального майна і продавалися з великою різницею в ціні акредитованими компаніями. Тільки 2007 року за даними цього фонду, було реалізовано речових доказів на 608,7 млн руб.

Зокрема, 3 листопада 2005 року Московсько-Смоленська транспортна прокуратура в рамках кримінальної справи про контрабанду гелікоптерів визнала речовим доказом гелікоптер Bell-407 і реалізувала його без компенсації власникові.

29 березня 2006 року співробітники МВС заарештували на Шереметьєвській митниці близько 167,5 тис. стільникових телефонів «Motorola» на суму 19 млн доларів, куплених компанією «Євромережа». Поки йшло розслідування, 30 тис. телефонів було продано через сторонні фірми.

5 травня 2008 року Слідчий комітет при Генпрокуратурі Росії оголосив про розкриття злочинної групи, яка займалася продажем кухонних меблів і оргтехніки, що були конфісковані у справах про контрабанду. Серед підозрюваних виявилися экс-прокурор Північно-Західного округу Москви, заступник начальника ОБЕЗ округу і кілька їх підлеглих. За деякими підрахунками, сукупний збиток бізнесу і упущений прибуток держави від заниженої ціни реалізації конфіскованих товарів становив понад 10 млрд доларів¹. Велика кількість подібних випадків зловживання правозастосовниками наданим їм законом правом призвели до того, що у правозастосовній практиці навіть виник новий термін «товарне рейдерство».

Формально в наведених випадках, на перший погляд, закон не порушується, оскільки він дозволяє слідчому в окремих випадках розпорядитися долею речових доказів ще до набрання вироком суду законної сили, проте порушуються права власників речових доказів, застосовується норма права у розріз із тим смислом, який насправді вкладений в неї законодавцем, несе збитки держава або власник незаконно реалізованих речей, збагачуються особи, які не мають на це права.

Частина 2 ст. 82 КПК РФ стала предметом розгляду Конституційного Суду РФ, який дійшов висновку, що відповідно до таких фундаментальних принципів, як верховенство права і юридична рівність, втручання держави у відносини власності не повинно бути довільним і порушувати рівновагу між вимогами інтересів суспільства і необхідними умовами захисту основних прав особистості, що передбачає розумну відповідність між використовуваними засобами і переслідуюваною метою, з тим, щоб забезпечувався баланс цінностей, що захищаються конституцією, і особа не піддавалося надмірному обтяженню.

Орган конституційної юрисдикції визнав положення підп. «в» п. 1 ч. 2 та ч. 4 ст. 82 КПК РФ неконституційними, оскільки ці законоположення дозволяють позбавляти власника або законного володільця його майна, визнаного речовим доказом, без вироку, що набрав законної сили, яким вирішується питання про це майно як речовий доказ, і — у разі коли спір про право на майно, що є речовим доказом, підлягає вирішенню в порядку цивільного судочинства, — до набуття чинності відповідним рішенням суду.

Судді Конституційного Суду в правовій позиції підкреслили, що вилучення майна у власника допустиме без судового рішення лише

¹ Див. про це: Малахов А. У следователей отобрали право передачи вещдоков на реализацию / А. Малахов, Ю. Чернега // Коммерсантъ. – 2008. – № 123 от 17 июля.

в тих випадках, коли таке вилучення, як процесуальна міра забезпечувального характеру, є тимчасовою, не призводить до позбавлення особи права власності і передбачає подальший судовий контроль; відчуження ж майна, вилученого як речовий доказ у кримінальній справі, без судового рішення неможливо¹.

Таким чином, тільки орган конституційної юрисдикції поклав край зловживанню органами попереднього розслідування РФ наданим правом. Слід зауважити, що подібні випадки зустрічаються і в правозастосовній практиці України.

Зловживання наданим правом у кримінальному процесі можливо не лише особами, які ведуть кримінальний процес. Нещодавно у КПК України з'явилася нова норма, яка передбачає, що не може бути захисником особа, яка, зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини в справі, затягує розслідування чи судовий розгляд справи, а також особа, яка порушує порядок у судовому засіданні чи не виконує розпоряджень головуючого під час судового розгляду справи (ч. 4 ст. 61 КПК України).

Аналізуючи наведені положення, можна зробити висновок, що в цій статті законодавець сформулював оцінне поняття, яке може неоднозначно тлумачитися органами, що ведуть процес, і особами, які здійснюють захист по кримінальній справі, що обумовлене характером виконуваних ними функцій.

З одного боку, ця норма покликана убезпечити кримінальне судочинство від недобросовісних захисників, з другого — адвокат може вести принциповий, безкомпромісний захист, руйнуючи штучно створене обвинувачення. Його ініціативність, непримиренність, активність, наполегливість, сміливість, тактика і стратегія можуть бути сприйняті як «зловживання своїми правами». Адже при здійсненні процесуальних функцій зіштовхуються полярні інтереси, мають місце різні погляди слідчого і захисника на одні і ті ж факти, відбувається «боротьба думок», суджень, уявлень.

У деяких випадках свобода використання учасниками кримінального судочинства своїх процесуальних прав може призвести до егоїстично орієнтованої поведінки, яка саме і є зловживанням наданим цій особі правом. Йдеться, наприклад, про випадки неодноразового по-

¹ По делу о проверке конституционности положений статьи 82 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации в связи с жалобой гражданина В.В. Костылева: Постановление Конституционного Суда РФ от 16 июля 2008 г. № 9-П // Собр. законодательства РФ. – 2008. – № 30. – Ст. 3695.

дання учасниками процесу скарг або клопотань щодо одних і тих самих дій або бездіяльності осіб, які ведуть кримінальний процес, з одних і тих самих підстав, одному і тому ж суб'єктові, у тому числі скарг і клопотань в іншій стилістичній формі, але тотожних по суті; багаторазове заявлення необґрунтованих відводів слідчому, захиснику, судді; неподання або несвоєчасне подання доказів чи інших матеріалів на законну вимогу уповноважених суб'єктів; затягування з ознайомленням із матеріалами кримінальної справи; неодноразове нез'явлення до суду з різних «поважних» причин тощо.

Звичайно, що більше соціальне зло та негативні наслідки тягне зловживання правом, яке здійснюється правозастосовними органами. Констатувати факт зловживання правом при правозастосовному тлумаченні та подальшому застосуванні норми кримінально-процесуального права досить складно, але можливо. Для цього слід спиратися на мотивування ухвалюваного рішення суб'єктом правозастосування, зважаючи на подальший процес застосування даної норми права, й констатувати невиправдане порушення суб'єктивних прав осіб, які беруть участь у кримінальному процесі. Навіть якщо тлумачення норми в судовому рішенні відбувається імпліцитно, воно може бути реконструйовано з урахуванням тих обставин справи, що містяться в описовій і мотивувальній частинах рішення. Характеристика цих фактичних обставин, їх юридична кваліфікація і вказуватимуть на те, яке тлумачення норми вибрав суддя, слідчий чи прокурор. Крім того, з'ясувати, що діяльність суб'єкта правозастосування має іншу мету, ніж закладена у нормі права, можна за допомогою тлумачення, а саме цільового, історичного та логічного способів.

Реалізуючи свої правотлумачні повноваження, правозастосовникові належить діяти не довільно, не в рамках власного абсолютно вільного розсуду, а спиратися на вимоги принципів публічності й законності, керуватися практикою усталеного тлумачення даної норми, що вже склалася, а можливо, і правовими узвичаєннями. Він повинен зупинитися на тому тлумаченні, яке не викличе особливих суперечок у колі професійної спільноти або не суперечитиме громадській думці. А. Барак вважає, що обраний варіант тлумачення має перш за все виражати основну концепцію певного співтовариства юристів і суспільства, в якому він живе й діє¹.

Проведене дослідження дозволяє зробити ряд висновків. Перш за все необхідно зазначити, що інтерес до дослідження феномену «зло-

¹ Барак А. Судейское усмотрение / А. Барак. – М., 1999. – С. 18–19.

зловживання правом» у кримінальному процесі останнім часом значно зростає неадарма, він обумовлений тим, що у практичній діяльності випадки використання права «на зло» значно збільшуються. Проте кримінально-процесуальне законодавство виявилось неготовим до ефективної протидії подібним зловживанням.

Соціальна небезпека зловживання процесуальними правами полягає в тому, що зовні дії (або бездіяльність) ніби вчиняються в рамках правового поля, тоді як насправді заподіюється шкода правам та законним інтересам осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, чи інтересам правосуддя. Особливо дисонує з принципами та завданнями кримінального судочинства зловживання правом особами, які ведуть кримінальний процес, та покликані охороняти права та законні інтереси фізичних та юридичних осіб, які беруть у ньому участь, швидко і повно розкрити злочин, викрити винних та забезпечити правильне застосування Закону, з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний. Крім того, умови реалізації наданих кримінально-процесуальним законом прав підпорядковуються принципам кримінального процесу та не повинні суперечити їм. Особливо це стосується реалізації прав, наданих особам, що ведуть кримінальний процес, які обов'язково повинні спиратися у своїй діяльності на вимоги законності та публічності. Свобода розпорядження своїми процесуальними правами іншими особами, які вступають у кримінально-процесуальні правовідносини, також не є абсолютною, а має свої межі.

Здається неможливим перелічити всі можливі випадки зловживання процесуальними правами, адже будь-яке суб'єктивне право, що мають особи, які ведуть кримінальний процес, учасники процесу та особи, що залучаються до орбіти кримінального судочинства, може бути використано усупереч його безпосередньому призначенню.

Запобігти зловживанню правами, обмежити його, вважаємо, можуть удосконалення процесуального закону; уніфікація тлумачення тих норм права, смисл яких значною мірою залежить від розсуду суб'єкта правотлумачення та правозастосування; заходи щодо забезпечення однаковості судової і слідчої практики; розширення сфери судового контролю; скасування рішень, у яких виявлено зловживання правом; поновлення порушених у результаті такого зловживання прав суб'єктів; закріплення в законі принципу «недопустимості зловживання наданими кримінально-процесуальним законом правами», або «добросовісного здійснення процесуальних прав».